

Riikka Siltanen

”För gedigen musik” – Richard Faltin Suomen musiikkielämän rakentajana

- *FT, TM, Musiikkipedagogi (YAMK) Riikka Siltanen (riikka.siltanen@helsinki.fi) väitteli Helsingin yliopiston humanistisessa tiedekunnassa musiikkitieteen oppiaineesta 10.6.2020 väitöskirjallaan ”För gedigen musik” – Richard Faltin Suomen musiikkielämän rakentajana (sähköisessä muodossa saatavilla osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-6154-3>). Vastaväittäjänä toimi Sibelius-Akatemian emeritusprofessori Matti Huttunen ja kustoksena teatteritieteen professori Hanna Korsberg.*

*“For Proper Music” – Richard Faltin and his Establishing Art Music
Life in Finland*

In her lectio praecursoria, Riikka Siltanen sheds light on the wide-ranging activities of the organist, conductor, composer and university music teacher Richard Faltin (1835–1918) in Vyborg and in Helsinki. She argues for the fundamental impact of this well-educated and industrious German immigrant on the country’s music culture and musical infrastructure.

The dissertation focuses on Faltin’s role as a nurturer of the first generation of musicians in Finland and as a supporter of their professional musical identity, as well as on the contribution of his extraordinarily large international network in creating the structure and models of Finnish musical institutes, such as music schools, orchestras, choirs, and opera houses.

”För gedigen musik” – Richard Faltin Suomen musiikkielämän rakentajana

Riikka Siltanen
.....

Nykyisessä kustannustehokkuutta arvostavassa yhteiskunnassamme moni saattaa kysyä, mitä järkeä on tehdä musiikkitieteellistä tutkimusta? Ketä se kiinnostaa ja ketä se hyödyttää? Mitä merkitystä on humanistisella tutkimuksella ja kaiken maailman dosenteilla?

Yhteiskunnallinen hyvinvointi on usein helpompi ymmärtää numeroiden ja kaavioiden kuin humanististen ja filosofisten ideologioiden lopputulemaksi. Hyvinvoinnin määrittäminen vain mitattavien faktojen ja talouden pohjalta on kuitenkin liian kapea-alaista ja edistää sellaista arvomaailmaa, jossa hyvinvointi kääntyy lopulta itseään vastaan. Laaja-alaista ja kestävää hyvinvointia edistävä yhteiskunta rakentuu sekä taloudellisten että humanististen ja inhimillisten arvojen tasapainosta.

Musiikkitieteellisen tutkimuksen kohde on musiikki eri muodoissaan ja merkityksissään. Musiikin merkitystä ihmisen kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille ei kai nykypäivänä enää kiistä kukaan. Eri alojen tutkijat ympäri maailmaa ovat julkaisseet lukuisia tutkimuksia musiikin positiivisesta vaikutuksesta ihmisen niin fyysiseen kuin psyykkiseen hyvinvointiin. Tämän seurauksena monet osaavat helposti nimetä kuorolaulun tai soittoharrastuksen kehittäväksi harrastukseksi, vaikka ei niitä itse harrastaisikaan. Musiikin hyvää tekevä vaikutus arvioidaan jopa niin suureksi, että raskaana olevat naiset osallistuvat musiikkiopistoissa kursseille, jotka on suunnattu vatsassa oleville, vielä syntymättömille vauvoille. Musiikilla on merkitystä ja se on erottamaton osa jokapäiväistä elämäämme.

Arkeologiset löydöt paljastavat, että erilaisten äänten ja rytmien tuottamiseksi on kehitetty välineitä – soittimia – jo noin 40 000 vuotta sitten. Tarve musiikilliseen ilmaisuun on mysteeri, joka liittyy ihmislajiin sen varhaisista kehitysvaiheista saakka. Musiikkia sanotaan usein maailman vanhimmaksi kieleksi, ja monet tutkijat pitävät lajimme kohoamista hallitsevaan rooliin maapallolla sen seurauksena, että ihminen oppi puhumaan. Äänentuottoon perustuva puhuttu tai laulettu kieli tekee ihmisen ylivoimaiseksi monimutkaisten merkitysjärjestelmien välittäjänä ja taitajana.

Musiikillisen ilmaisun ja *musiikki*-käsitteen määrittely ja ymmärtäminen on muuttunut aikojen saatossa osana laajempaa kulttuurista kehitystä. Musiikinhistoriantutkija voi löytää yleisiä, eri aikakausia ja vuosisatoja leimaavia ominaispiirteitä, mutta lopultakin musiikin määritelmiä on yhtä paljon kuin on määrittelijöitä. Arkisesti puhuessamme määrittelemme musiikin usein musiikkimakumme mukaisesti ja puhumme hyvästä tai huonosta musiikista. Sinfoniamusiikista pitävä saattaa kokea ison orkesterin olevan keskeinen laadullinen elementti musiikillisessa ilmaisussa siinä, missä heavymusiikista pitävän korva vaatii sähköistettyjen soittimien tuottaman äänimaailman voidakseen kokea sellaista, minkä hän määrittelee musiikiksi.

Omassa tutkimuksessani keskityin 1800-luvun pohjoiseurooppalaiseen musiikkivirtauksiin ja ennen kaikkea suomalaisen taidemusiikkikulttuurin kehittymiseen. Vaikka kansanmusiikilla oli vahva jalansija Suomessa jo 1800-luvulla, suomalaissyntyisiä säveltäjiä ei ennen vuosisadan loppua ollut montakaan. Suomalainen musiikkielämä rakentui pitkälti ulkomaisten musiikkitoimijoiden ja toimintamallien varaan. Vuosisadan jälkipuolelle saakka musiikilliset kuten monet yhteiskunnallisetkin ideologiat ja vaikutteet saapuivat Suomeen suurelta osin Saksasta. Saksassa syntyneellä ja opiskelleella Richard Faltinilla, joka sittemmin toimi Suomessa säveltäjänä, urkurina, kapellimestarina ja musiikkipedagogina, oli keskeinen rooli suomalaisen taidemusiikkikulttuurin kehittämisesä ja ammattimaistamisessa 1850-luvulta aina 1900-luvun alkupuolelle saakka.

Väitöskirjani tutkimustehtävä on ollut valottaa Richard Faltinin musiikillisen toiminnan vaikutuksia suomalaisen musiikkielämän muotoutumiseen tarkastelemalla sekä hänen omia musiikillisia pyrkimyksiään ja motiiveitaan, että hänen vaikutustaan ensimmäisen Suomessa syntyneen ammattimuusikkosukupolven kasvattajana ja ammatti-identiteetin tukijana. Metodisesti olen lähestynyt tutkimustehtävää musiikinhistoriallisesta ja kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta, jossa Faltinin toiminta on nähty osana Suomen laajempaa historiallista ja yhteiskuntapoliittista kehitystä. Faltinin musiikillisen toiminnan reunaehdoista 1800-luvun jälkipuolen Suomessa olivat muun muassa Suomen asema Venäjän keisarikunnan suuriruhtinaskuntana, maan sisäiset kieli- ja kulttuuripoliittiset ristiriidat suomen- ja ruotsinkielisen väestön välillä sekä nationalismien yleinen nousu Euroopassa. Nämä tekijät vaikuttivat voimakkaasti Faltinin toimintamahdollisuuksiin.

Tutkimukseni koostuu neljästä artikkelista sekä laajasta yhteenvedo-osasta. Ensimmäisessä artikkelissani olen esitellyt Richard Faltinin

toimintaa Viipurissa, jonne hän muutti vuonna 1856 valmistuttuaan Leipzigin konservatoriosta. Faltinin monipuolinen toiminta Viipurin saksalaisen poikakoulun musiikinopettajana sekä kaupungin musiikkielämän aktivoijana loi monille suomalaisille musiikin harrastajille uusia toimintamahdollisuuksia ja suuntaa kohti musiikkielämän ammattimaistumista. Artikkelini korjaa useissa aiemmissä tutkimuksissa esitettyä käsitystä Viipurista kosmopoliittisena kaupunkina, jossa eri kielisiä ja kansallisuksia edustavat ihmiset elivät rinnakkain rauhanomaisessa monikulttuurisuuden kehossa. Löytämäni lähdeaineiston perusteella on nähtävissä, että Suomessa 1800-luvun alkupuolelta saakka vahvistuneet kieliriidat suomen- ja ruotsinkielisen väestön välillä aiheuttivat merkittävää haittaa ja hidastetta Faltinin musiikilliselle toiminnalle Viipurissa jo 1850-luvulta alkaen. Myös saksaa ja venäjää äidinkielenään puhuvien osuus Viipurissa oli tuolloin merkittävä, eikä eri kansallisuuksien välinen yhteiselo ollut aina saumatonta – esimerkiksi Faltinin järjestämiä sinfoniakonsertteja boikotoitiin, koska hän oli ottanut orkesteriinsa soittajia venäläisestä sotilassoittokunnasta. Faltin avioitui Viipurissa suomalaisen Olga Holstiuksen kanssa vuonna 1863 ja Suomesta tuli hänen toinen kotimaansa. Kuusi vuotta myöhemmin Faltin muutti perheineen Helsinkiin, jossa hän asui kuolemaansa vuoteen 1918 saakka.

Toisessa artikkelissani olen tutkinut Faltinin roolia 1870-luvulla toimineessa Suomen ensimmäisessä oopperalaitoksessa, Suomalaisessa Oopperassa. Aiempi musiikinhistoriankirjoitus ei ole tuonut esiin Faltinin merkitystä Suomalaisen Oopperan ja laajemmin myös Suomen ammattimaisen näyttämötaiteen syntymiselle. 1870-luvun alussa perustetut Suomalainen Teatteri ja Suomalainen Ooppera rakentuivat vuonna 1869 perustetun Suomalaisen Seuran aloittamalle toiminnalle. Faltinilla oli keskeinen rooli seuran musiikillisella sektorilla sen perustamisesta lähtien ja hänen johdolla muun muassa esitettiin Suomen ensimmäinen suomen kielellä esitetty oopperateos syksyllä 1870. Tämän toiminnan seurauksena syntyi ajatus pysyvästä ja ammatillisesta näyttämötoiminnasta, joka sitten konkretisoitui Suomalaisen Teatterin ja Oopperan perustamisena vuosina 1872 ja 1873. Faltin johti viiden ja puolen vuoden ajan toimineen oopperalaitoksen kapellimestarina noin 130 esitystä ja toi ensi-iltaan yli 10 teosta.

Kolmannessa artikkelissani olen tarkastellut Faltinin musiikkiestetiikkaa ja hänen suhdettaan Richard Wagneriin ja tämän musiikkiin. Saksalainen Wagner oli 1840-luvulla syntyneen uussaksalaisen musiikkityylin tunnetuimpia edustajia, jonka sävellykset ja taidekäsitys vaikuttivat laajasti eurooppalaisen taidemusiikkikulttuurin muotoutumiseen, myös

Suomessa. Faltin tapasi Wagnerin ensimmäisen kerran henkilökohtaisesti vuonna 1861 ja edisti uuden musiikkisuuntauksen leviämistä Suomeen esittämällä tämän musiikkia 1860-luvulta lähtien muun muassa kapellimestarina, pianistina, urkurina ja kuoronjohtajana. Lisäksi Faltin toimi kansainvälisen Richard Wagner-yhdistyksen Suomen edustajana yli 40 vuoden ajan, vuodesta 1876 ensimmäisen maailmasodan alkuun saakka.

Neljännessä artikkelissani olen valottanut Faltinin toimintaa Helsingin yliopiston musiikinopettajana sekä hänen vaikutustaan ensimmäisen Suomessa syntyneen ammattimuusikkosukupolven kasvattamisessa. Musiikinopettajan virka tarkoitti kaupungin johtavan musiikkiauktoriteetin asemaa ja sisälsi pedagogisen tehtävien lisäksi muun muassa vastuun kansallisten juhlatilaisuuksien järjestämisestä sekä Venäjän keisarihuoneen musiikillisesta palvelemisesta. Faltinin laaja-alainen opetustyö ei rajoittunut vain suomalaisten opiskelijoiden soittotaidon lisäämiseen, vaan hänen laajat kansainväliset yhteytensä myös laajensivat tietoutta Suomen ulkopuolisesta musiikkikulttuurista ja edesauttoivat lukuisten opiskelijoiden ulkomaisia opiskelumahdollisuuksia. Faltinin sittemmin tunnettuja oppilaita olivat muun muassa Martin Wegelius, Robert Kajanus, Jean Sibelius ja Ilmari Krohn, joista kaikista tuli merkittäviä suomalaisen musiikkielämän rakentajia. Faltinin Euroopasta mukanaan tuomat vaikutteet olivat keskeisessä asemassa luotaessa toimintamalleja suomalaisille kuoro-, orkesteri-, ooppera- sekä musiikkioppilaitoksille 1800-luvun jälkipuolella. Yksi artikkelini keskeisistä tuloksista on muun muassa oikaista tähänastisessa musiikinhistoriallisessa tutkimuksessa lähes kanonisesti ilmaistu käsitys Martin Wegeliuksesta Helsingin Musiikkiopiston, nykyisen Taideyliopiston Sibelius-Akatemian, perustajana. Wegelius näytteli merkittävää roolia vuonna 1882 toimintansa aloittaneen musiikkiopiston yhtenä perustajajäsenenä ja ennen kaikkea sen johtajana, mutta Faltinin ammatillisen kokemuksen ja toiminnan myötävaikutuksella sekä musiikinesteettisillä näkemyksillä oli uusimman tutkimustiedon valossa opiston perustamisessa huomattavasti suurempi osuus kuin aiemmin on esitetty.

Väitöstutkimuksessa esittelemäni uusi tai ennen referoimaton aineisto sekä korjaa että täydentää käsitystä Faltinin musiikillisen toiminnan sisällöstä, laaja-alaisuudesta ja merkityksestä suomalaisen taidemusiikkikulttuurin kehittymiselle. Faltinin merkitys Suomen musiikkikulttuurin muotoutumisen, institutionalisoitumisen ja suomalaisen musiikkipedagogiikan kannalta on huomattavasti laajempi kuin mitä tähänastisessa tutkimuksessa on tullut esille.

Miksi sitten vain harvat enää nykypäivänä muistavat Richard Faltinin, tämän merkityksellisen musiikkitoimijan? Onko syynä se, että hän saksalaissyntyisenä jäi 1800-luvun lopulla voimakkaasti vahvistuneen nationalismiin ja suomalaiskansallisen aatteen jalkoihin? Miksi historia on kirjannut suomalaisen musiikin suurmiehiksi Sibeliuksen, Kajanuksen, Wegeliuksen tai Krohnin, mutta ei heidän opettajaansa?

Vai onko unohduksiin jäämisen syynä se, että historiankirjoitus monesti suosii karaktäärisiä ominaisuuksia omanneita ihmisiä? Tiedämme lukuisista suomalaisista musiikkitoimijoista tarkkoja yksityiskohtia paitsi heidän ammatillisesta toiminnastaan myös esimerkiksi tarkkaan kontrolloiduista sikarinpolttoseremonioista, peruukin tai silkkiambutakin käytöstä, äksystä luonteesta tai vaikkapa hotelli Kämpissä harjoitetusta symposion-toiminnasta. Faltinin tiettävästi tunnetuin karaktäärinen tapa oli heiluttaa tahtipuikkoa pienin ja tarkoin liikkein, mitä ei voine sanoa kovin omaperäiseksi piirteeksi kapellimestarille.

Yksi syy Richard Faltinin työn osittaiseen unohduksiin jäämiseen piilee todennäköisesti myös taidemusiikin tutkimuksen jäyhissä rakenteissa. 1990-luvulle saakka musiikinhistoriantutkimus tarkoitti usein tunnettujen säveltäjien tunnettujen teosten musiikinteoreettista analysointia. Säveltäjän musiikillinen arvo ja auktoriteetti teosten suhteen oli suurempi kuin esimerkiksi musiikin esittäjän tai kuulijan. Kulttuurisen musiikin tutkimuksen kehittymisen myötä tutkijoiden mielenkiinto on laajentunut säveltäjien ja teosanalyysien ohella myös muihin musiikkitoimijoihin ja erilaisiin musiikkiin liittyviin institutionaalisiin rakenteisiin. Vaikka Faltinin säveltuotanto on melko laaja, hänen musiikkinsa on jäänyt elämään jälkipolville lähinnä kirkkomusiikin saralla, eikä säveltäjyyttä voida pitää hänen musiikillisena pääalanaan. Laaja-alaisena musiikkitoimijana, sävellystoiminta mukaan lukien, hänen merkityksensä suomalaisen taidemusiikkikulttuurin rakentamisessa on kuitenkin ollut huomattavan suuri.

Musiikkitieteen väitöstilaisuuksissa olen kuullut siteerattavan jo edesmennyttä Helsingin yliopiston musiikkitieteen professori Erkki Salmenhaaraa, joka oli 1980-luvun puolivälissä aloitetun Suomen musiikin historian tutkimusprojektin kantavia voimia. Projektin tavoitteena oli kirjoittaa ensimmäinen laajamuotoinen kokonaisesitys Suomen musiikin historiasta, niin kuin sitten tapahtuikin. Itselläni ei valitettavasti ollut kunnia tuntea professori Salmenhaaraa henkilökohtaisesti, mutta hänen kerrotaan sanoneen – vapaasti mukaillen – että jos suomalaiset musiikintutkijat eivät tutki suomalaisia säveltäjiä, niin ketkäs sitten. Vaikka Salmenhaara ymmärsi Faltinin suomalaisiksi säveltäjiksi ja

on sivunnut historiasarjan kirjoituksissa tämän musiikillista toimintaa, kukaan ei sittemmin ole tarttunut Faltin-teemaan perusteellisemmin. Olenkin vienyt professori Salmenhaaran sanontaa omalla kohdallani vielä pidemmälle: jos sukulaistyttö ei tutki Faltinia, niin kukas sitten. Olen siis tutkimuskohteeni jälkeläinen suoraan alenevassa polvessa.

Oman tutkijaposition jatkuva reflektointi on tutkijalle välttämätöntä tutkimuseettisten laatuvaatimusten täyttämiseksi. Erityisen tärkeää tämä on silloin, kun tutkimuskohde on oma sukulainen tai muu itseä läheisesti koskettava aihe. Vaikka Richard Faltin on esi-isäni, välillämme on neljä sukupolvea ja olen omasta mielestäni onnistunut välttämään liiallisen idealisoinnin ja kotiinpäin vetämisen. Tätä samaa ei voi sanoa monista tutkimukseni varrella vastaan tulleista Sibelius-tutkimuksista, joiden ehdottomien äänenpainojen perusteella voisi luulla puolia maamme musiikintutkijoista Sibeliuksen lähimaisiksi. Tämä huomautus oli tietenkin tarkoitettu hyväntahtoiseksi kevennykseksi, vaikka se on osin tottakin – yksi tutkimustyöni ilahduttavimpia havaintoja oli nimenomaan huomio taidemusiikin ympärillä pitkään vallinneiden jähmettyneiden tutkimustraditioiden kulttuurisesta moniarvoistumisesta.

Helsingin kaupungin kulttuurin ja vapaa-ajan toimialajohtaja Tommi Laitio kirjoitti viime viikolla yliopiston alumnipalstalla julkaistussa puheenvuorossaan ajatuksia tieteen merkityksestä nykyisten globaalien ongelmien ratkaisussa. Laition mukaan monia ongelmia ei voida ratkaista pelkästään teknologisilla tai taloudellisilla ratkaisuilla, vaan ne edellyttävät kokonaan uudenlaista asennoitumista menestyksen ja vastuullisen elämän määrittelyyn. Niin kuin itsekin lektioni alussa pohdiskelin, on kapea-alaista, ehkä jopa tuhoisaa määrittää vain osaa tieteistä hyödyllisiksi tulevaisuuden ratkaisujen kannalta. Musiikin ja taiteen merkitys tulevaisuusvisioiden kuvittelussa sekä erilaisten tunteiden, pelkojen tai traumojen käsittelyssä on valtava. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet auttavat ymmärtämään muutosten vaikeutta, epävarmuutta ja inhimillisiä ristiriitoja, esimerkiksi sitä, miksi usein toimimme toisin kuin tiedämme hyväksi. Myös päätöksentekijöiltä toivoisi riittävän laaja-alaista ymmärrystä siitä, ketkä määritellään hyödyllisiksi tulevaisuuden rakentajiksi ja ketkä hyödyttömiksi. Helsingissä musiikkitieteen oppiaine joutui neljä vuotta sitten yhteiskunnallisten säästöleikkausten kohteeksi yliopiston lakkauttaessa 376 vuotta yhtäjaksoisesti jatkuneen musiikinopettajan tehtävän – viran, jota Faltinkin aikanaan hoiti 26 vuoden ajan. Vaikka oppiaineen muihin virkoihin ei kajottu ja akuutti lakkautusuhka väistyi, uutta professoria eläkkeelle jääneiden tilalle ei ole saatu vieläkään. Päätän lektioni Tommi Laition oivaltavaan kiteytykseen: ”Aristoteelinen

hyvän elämän ajatus sisältää mahdollisuuden käyttää taitojaan oman yhteisönsä hyväksi. Jokaisella meistä, riippumatta tieteenalasta, tulee olla oikeus olla rakentamassa kestävämpää huomista.”¹

¹https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/korkeakoulu-tiedepolitiikka/tommi-laitio-hyodyllista-tiedetta?utm_source=Alumnirekisterin+j%C3%A4senet+%28UUSI%29&utm_campaign=790a1d461d-EMAIL_CAMPAIGN_ALUMNI_SIKSITIEDE_2020_06&utm_medium=email&utm_term=0_92789f80cd-790a1d461d-118224105 (Luettu 5.6.2020.)